

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра загального і порівняльного мовознавства та новогрецької філології

Великий тлумачний словник російської мови В. І. Даля

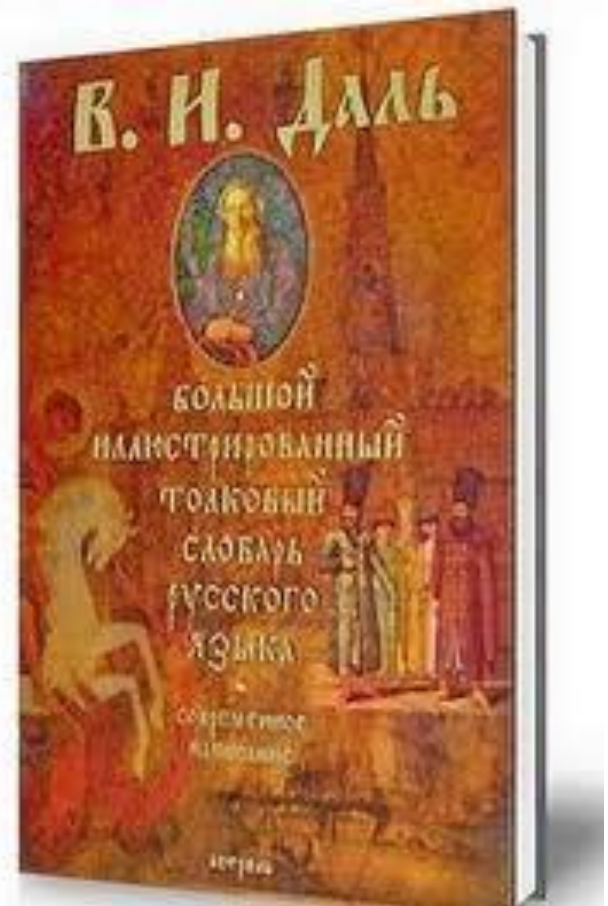
студентки I курсу
факультету германської філології
групи МЛа 02-13
Лапки Ольги Михайлівни

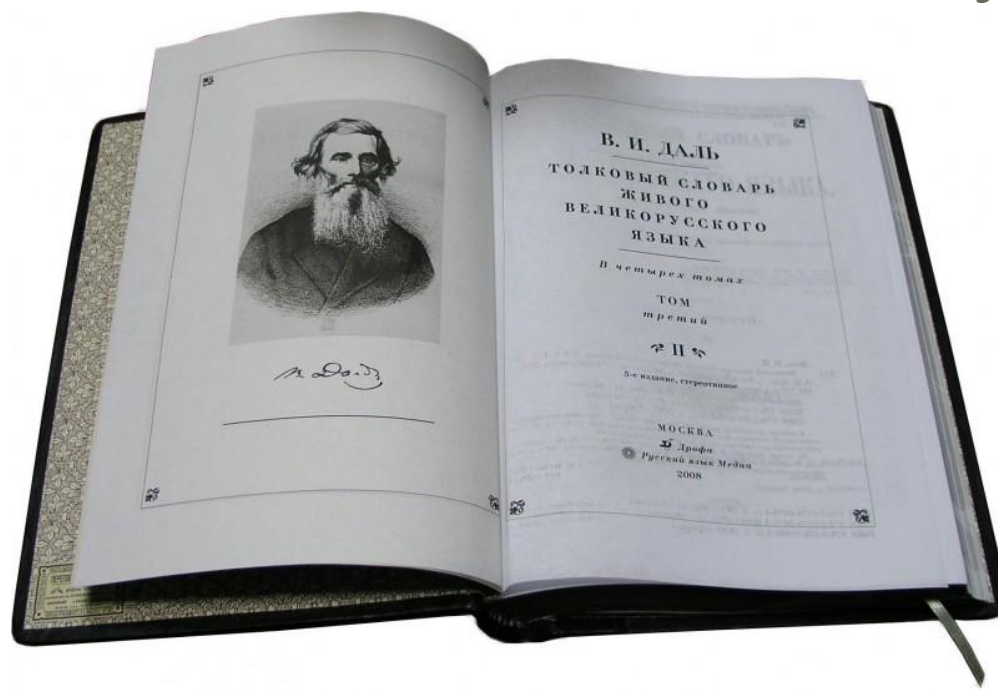
“Укладач
словника не
укажчик мові,
а служитель,
раб її...”

В. І. Даль

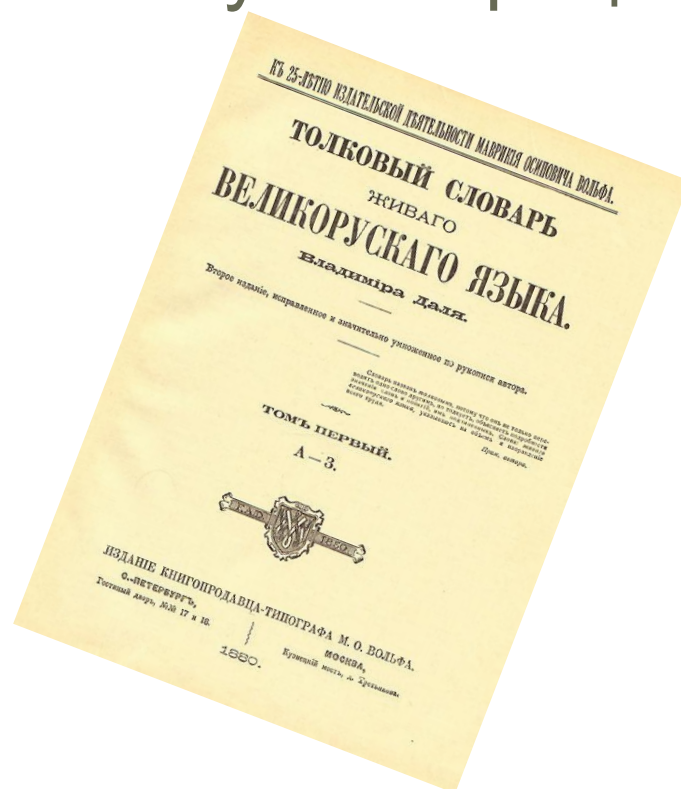
Словник великоруського діалекту руської мови (оригінальна назва першого видання: *Толковый словарь великорусского наречія русского языка*; друге видання вийшло під назвою *Толковый словарь живаго Великорускаго языка*) – словник, складений Володимиром Івановичем Далем у середині XIX століття.

Один з найбільших словників російської мови. Містить близько 200 000 слів і 30 000 прислів'їв, приказок і загадок, що слугують для пояснення сенсу слів.

Володимир Іванович Даль (1801 – 1872) був свідком тільки першого видання свого словника (1861р.). Друге видання (перероблене) побачило світ у 1880 році.

За перші випуски словника Даль отримав в 1861 р. Костянтинівську медаль, а в 1868 р. він був вибраний почесним членом Академії наук і удостоєний Ломоносовської премії.

У основі словника лежить жива народна мова з її обласними видозмінами, словник включає лексику письмової та усної мови XIX століття, термінологію і фразеологію різних професій і ремесел

РУКОБИТЬЕ ср. — битье по рукам отцов жениха и невесты, обычно покрыв руки полами кафтанов, в знак конечного согласия; конец сватовства и начало свадебных обрядов: помолвка, сговор, благословенье, обрученье, зарученье, большой пропой; местами рукобитье бывает у отца жениха, где они ломают пирог; но более в доме отца невесты, и тогда затем еще через неделю бывает другой сговор; в таком случае на *рукобитии* определяют *кладку* или *столовые деньги*, от отца жениха, и приданое невесты, а на сговоре благословляют со священником и венчальными свечами; сама невеста потчует, раздает дары, девки величают гостей, и плачу нет. Через день пир у жениха: *смотрят дом* или *двор*, через день пирушка у невесты, гости идут с гостинцами; затем *девичник*, где жених остается не долго, а уходит домой пировать с товарищами. На *рукобитье* или на *сговор* едут поездом: дьякон с дружкой, священник с женихом, там поезжане, а последнею сваха с большим пряником.

И. Гурьев. Свадебная тройка (см. Рукобитье)

- Словник дає інформацію не лише про мову, а й про народний побут, повір'я, прикмети й інші етнографічні відомості.
- Наприклад, у статті про слово “рукобитье” пояснюється складний весільний обряд і цілий ряд пов'язаних з ним звичаїв, характерних для весілля в старому селянському побуті.

- Словник не є нормативним, в ньому практично відсутня стилістична характеристика лексики (тільки відмітки про діалектизми), граматичні вказівки, немає відбору лексики.
- Даль приводить безліч прикладів використання слів.

Дочь, дѣчка, дѣчерь, [доцѣрь. олон. Оси.], дщерь [дщи црк.]; ял. дѣтка, дотъ; дѣченька, [дѣчунька. нск. Озд.], дѣчѣшка, дочѣнка, дочерѣшка, дочѣхна; дѣня, дѣнча, дѣнька, дѣнюшка; дочѣща, дочерѣна ж. всякая женщина отцу и матери. Родная дочь отцу-матери, или рожденная; не родная, падчерица; *крябѣчанная*, по стар. обычаю, рожденная до замужества и принятая по бракѣ; *названная*, приемная; *крѣстная*, принятая отъ купели; *посажбная*, относительно посажбныхъ родителей, при бракѣ; *духобная*, каждая врахожанка духовникѣ своему. *Дочерники дѣти милье своихъ. По матери дочка пошла. Материна, отцова дочка*, которая вышла въ отца, въ мать. *Дочь—чужов сокращеице. Хоть да корми, учи да стережи, да въ люди отдай. Сыны въ домъ глядятъ, дочь изъ дому. Сыны глядятъ въ домъ, а дочь глядитъ вонъ. Первую дочь берутъ по отцу-матери, вторую по сестрѣ. Первую дочь родители замужъ отдаютъ, вторую сестра. У боярина семь дочерей—будетъ изъ нихъ и смерть и жена! Кто любитъ поля, кто понадыю, кто понову дочку.* || *Дѣчка или дочка, дочѣха* кур. ял. прм. ялт. свинка, молодая свинья, т. е. сажа. *Стоять свиня, на свиня-то зъвало, на зъваль-то мнѣло, на мнѣль-кочка, а въ кочкѣ-то роются дочки* (свинья, т. е. сви)? *человѣкъ. Дѣчкинь, дѣчнинь, дѣчеринь, дочѣринь, дочѣринь, дочери принадлежащій. Дщѣричь и дщѣрша*, стар. племянникъ, —ница по теткѣ.

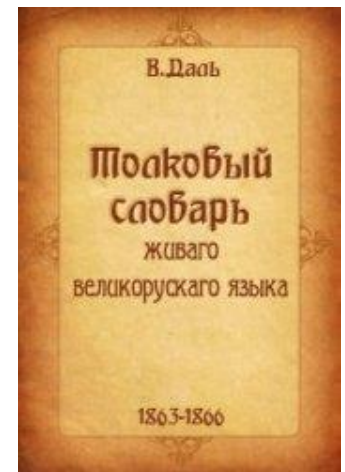
Словник складений за алфавітно-гніздовим принципом. Такий метод сприяє розкриттю словотворення.

Гніздова система була розроблена недостатньо ретельно: деколи зведені разом слова лише співзвучні, а не споріднені; іноді ж споріднені розділені на декілька статей:

□ в одне гніздо об'єднані слова: *акт, актёр, акциз, акция*;

□ не об'єднаними виявилися слова:

- *дикий і дичь*;
- *знак і значок*;
- *круг і кружить*.

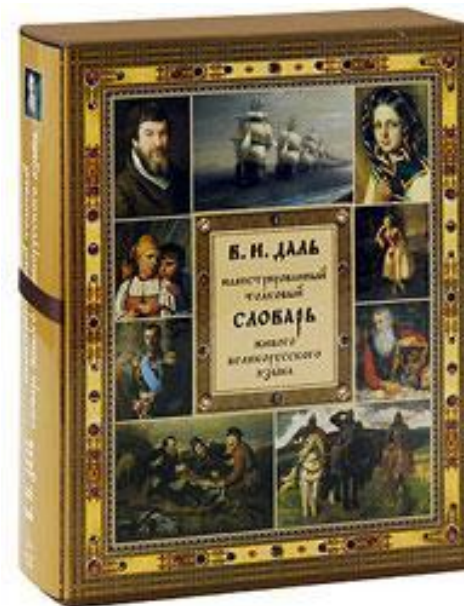
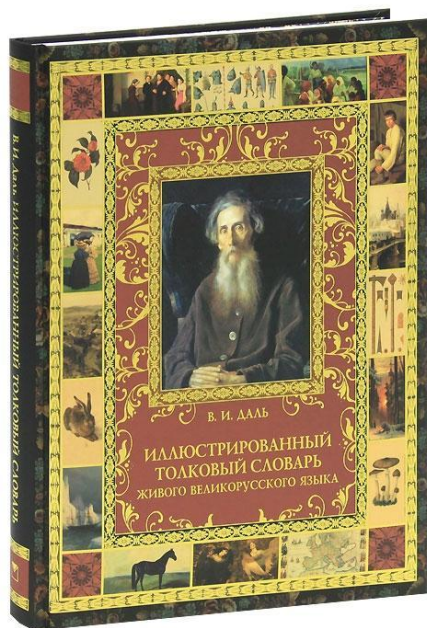
В. Даль включив у словник декілька слів, які він сам вигадав для заміни запозичень (“сглас” замість слова “гармонія”, “живуля” — “автомат”, “ловкосилье” — “гімнастика”).

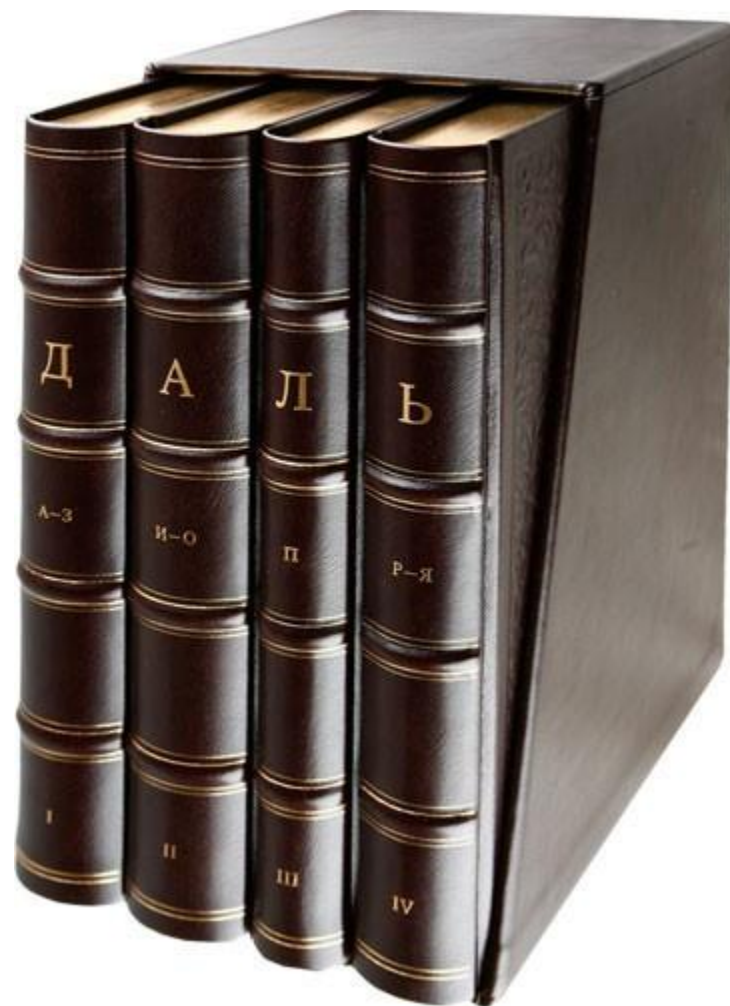
У 3-ому і 4-ому виданнях редактор І.О. Бодуен де Куртене частково перебудував структуру подачі матеріалу, що полегшило користування словником, але порушило авторську систему.

В. Даль показав, що фонетика, коренева і понятійна система російської мови такі, що цілий ряд слів і фраз (або висловів, як говорив Даль) неможливо перекласти на інші мови без того, щоб не втратити відтінків значення і багатьох асоціативних зв'язків.

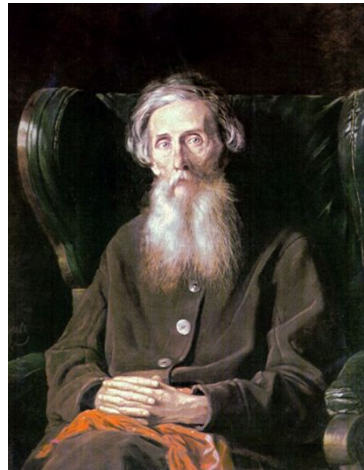

- Словник містить 80 тис. слів, які раніше в словники не включалися.
- Якщо записати всі слова, зібрані Далем в стовпчик, то знадобиться 450 шкільних зошитів.

53 роки В. Даль збирав, складав і вдосконалював свій Словник.

В. Даль згадує в автобіографічному нарисі: “З березня 1819 р. ... я за бажанням приписаний до Чорного моря, до Миколаєва. У цій першій поїздці моїй Руссю я заклав несвідомо підґрунтя для мого словника, записував кожне слово, яке доти не чув”.

Володимир Даль про словник

- “...Це не є праця наукова і чітко витримана; це тільки збір запасів з живої мови, не з книг і без учених посилянть; це праця не зодчого, навіть не каменяра, а піднощика його; але праця цілого життя”.
- “Загальні визначення слів і самих предметів і понять — справа майже нездійсненна і притому даремна. Вона тим складніша, чим предмет простіший, поширеніший”.

Біограф Даля, В. Порудомінський, пише: “Тлумачний словник Даля беруть в руки не для того лише, щоб відшукати потрібне слово ... його відкривають як найбільшу скарбницю мови нашої. Як багаті зібрання прислів'їв – сховище народної мудрості. Його читають як повість. Його вивчають як своєрідну енциклопедію життя російського народу”.

Використані джерела

- Даль В. И. Большой иллюстрированный толковый словарь русского языка: современное написание: ок. 1500 ил. / В. И. Даль. – М. : Астрель: АСТ: Хранитель, 2007
- <http://dal.sci-lib.com>
- <http://www.labyrinth.ru/screenshot/goods>
- http://nik1911.ucoz.ru/publ/istorija_sobytaja_i_ljudi